

УДК 338.43

Липчук В. В., д.е.н., професор[©], Липчук Н.В., к.е.н., в.о.доцента
Львівський національний аграрний університет

ДЕТЕРМІНАНТИ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

В статті розглядаються можливі трансформаційні процеси в сільському господарстві України та їх основні зміни, зумовлені глобалізаційними процесами та внутрішніми чинниками.

Ключові слова: трансформаційні процеси, детермінанти, глобалізація, системи господарювання.

Постановка проблеми. З початку 90-х років минулого століття сільське господарство України зазнало значних змін, подолавши шлях від планово-розподільчої до ринкової системи господарювання. За цей час суттєво змінилася його виробнича база, насамперед земля, зменшилася кількість сільськогосподарських підприємств при загальному зростанні кількості виробників сільськогосподарської продукції, трансформувалися існуючі раніше та появилися нові форми господарських структур, в певній мірі сформовано правове та інституційно-інфраструктурне забезпечення розвитку сільського господарства. Однак, розвиток сільського господарства не набув очікуваного динамізму, а його конкурентна позиція на світових ринках є надто слабкою та не стабільною. Достатньо низькою залишається і ефективність функціонування господарюючих тут суб'єктів. Все це в комплексі вказує на необхідність подальшої трансформації вітчизняного сільського господарства, його адаптації до глобальних процесів

Аналіз останніх публікацій. Проблема трансформації сільського господарства достатньо складна і багатогранна, достатньо широко розглядається в світовій економічній літературі. Однак в Україні вона є предметом дослідження переважно лише центральних наукових установ, без достатньої дискусії серед науковців та широкого обговорення в суспільстві. Найбільш плідними в цьому напрямку є розробки вчених Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» [1,2]. Подальша трансформація в сільському господарстві потребує врахування існуючої внутрішньої соціально-економічної ситуації, змін на глобальних сільськогосподарських ринках та розширенням інтеграційних зв'язків України.

Мета статті. Основною метою статті є ідентифікація основних чинників, які можуть детермінувати подальші трансформаційні процеси у вітчизняному сільському господарстві.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняній економіці в період її трансформації після 1990 року наслідком макроекономічної політики стала

© Липчук В.В., Липчук Н.В., 2011

деградація так званих «складних» секторів, до яких належить і сільське господарство. Ключовими детермінантами розвитку аграрного сектора економіки були:

- перехід від планово-розподільчої до ринкової економіки;
- проведення аграрної і земельної реформи;
- реформування державних і місцевих інститутів.

Основними наслідками цих процесів стало: поява нових та трансформація існуючих форм господарювання на селі, в більшій мірі адаптованих до ринкових умов господарювання, зміна форм власності на користь приватної, перерозподіл ресурсів, формування інфраструктурного і інституційного забезпечення ринкової діяльності. Разом з тим, у більшості регіонів України, зокрема і в Карпатському, не відбулося переходу до індустріального типу розвитку, не здійснено процесів концентрації землі та виробництва, не досягнуто відповідного рівня розвитку. Зміни у вітчизняному сільському господарстві стосувалися насамперед величини господарств, зміни форм власності на засоби виробництва, їх структури та закупівлі, продажу продукції, а також неформальних і формальних обмежень в організації та веденні господарської діяльності.

Дальший розвиток організаційно-структурних змін в сільському господарстві України визначатиметься внутрішніми передумовами і особливостями, загальнонаціональними тенденціями та глобалізаційними процесами.

Існує достатньо внутрішніх чинників подальшої трансформації в сільському господарстві, які набуватимуть динамізму. Основними з них треба визнати:

- подальша адаптація нових технологій виробництва, пов'язані з цим вимоги до сировини зі сторони переробних підприємств, а також потреба в економії за рахунок масштабу виробництва;
- зміни на ринку і зміни доступу до ринку;
- доступність ресурсів виробництва та виробничі альтернативи для використання цих ресурсів;
- можливості несільськогосподарської зайнятості.

В сукупності детермінант трансформаційних процесів в сільському господарстві особливу роль можуть мати неекономічні чинники, до основних з яких треба віднести:

- концентрацію державного управління через створення відповідних державних структур в сфері обміну, зокрема міжнародної торгівлі;
- концентрацію виробництва та стимулювання цих процесів на законодавчому рівні.

Прагнення контролювати фінансові потоки в сфері міжнародного обміну є відходом від ринкових засад господарювання і може мати серйозні наслідки як для формування внутрішнього конкурентного середовища, так і в контексті лібералізації світової торгівлі сільськогосподарською продукцією і продовольством. Зміни в структурі аграрного виробництва та подальший перерозподіл наявних тут ресурсів, способи та обсяги залучених інвестицій в

значній мірі будуть залежати від рівня корумпованості та демократичності суспільства.

Особливий вплив на подальший розвиток аграрного сектора матимуть глобалізаційні процеси, зокрема: динамічне зростання попиту на продовольство і зміни в структурі споживання, вища нестабільність цін на продовольство і коливання пропозиції, зростання витрат виробництва (передусім із-за високих цін на енергоносії), а також зміни в природному середовищі і кліматі.

В умовах процесу зростаючої глобалізації все більшого значення для виробників сільськогосподарської продукції набуватимуть мікроекономічні передумови. Відповідно до ліберального підходу, на ринку залишаться лише ті з них, які зуміють витримати конкуренцію. Продукти харчування будуть вироблятися там і тими виробниками, які роблять це найдешевше, а якщо їх десь буде бракувати, то буде доставлено звідти, де є їх надлишок. Таким чином вимальовується досить чітке бачення єдиного, досконалого конкурентного ринку із знижуваними цінами на продукти харчування та скороченням чисельності сільськогосподарських виробників, які старатимуться концентрувати засоби в цілях зростання ефективності виробництва. Цілком природно при такому підході виникатимуть так звані «соціальні витрати», тобто проблема неефективних господарств. Ця проблема може бути розв'язана шляхом створення державою соціальних інститутів, які можуть сприяти багатофункціональному розвитку села, створюючи місця праці поза сільським господарством. Відповідно формуватимуться умови відокремлення розвитку сільського господарства від розвитку села.

Сільське господарство як сектор, в якому умови наближені до досконалої конкуренції все в більшій мірі наражається на ефекти оточуючих його ринків, які стають щораз більше глобалізовані. Характерні для глобалізації міграція виробництва, капіталу і технологій з метою мінімізації витрат виробництва формує ринок продовольства. Головними учасниками цього процесу є не споживачі, а великі міжнародні корпорації. Менші сільськогосподарські виробники і переробні підприємства все в більшій мірі підлягають економічній деградації, регіони – екологічній деградації, а сільські території - деградації соціальній [3, с.15]

Безпосередній, переважно загрозливий, вплив на продовольчі ринки матимуть і зміни, що відбуваються у природному середовищі та кліматичні явища, зокрема щодо зменшення площ в сільськогосподарському обороті, поширення хвороб рослин і тварин, забруднення територій. З іншої сторони сільськогосподарське виробництво спричиняє до негативних змін в природному середовищі. Тому в сільськогосподарській політиці повинен бути зроблений більший натиск на дотримання засад зрівноваженого розвитку сільського господарства і сільських територій [4, с.9;5].

Саме тому, відмінною є концепція, основана на суспільно зрівноваженому процесі відтворення. Вона є значно ширшою за мікроекономічну ефективність, вказуючи, що для національної економіки важливим є динамічне зрівноважене зростання. В цьому контексті особливого

значення набуває застосування у вітчизняному аграрному секторі економіки екологічної та інтегрованої систем ведення сільського господарства.

Найправдоподібнішим у українському сільському господарстві справдиться сценарій дуальної поляризації - з однієї сторони концентрація господарств та їх індустріальний розвиток, з другої - обмеження інтенсифікації дрібних господарств з перевагою традиційних методів господарювання і збереження навколишнього середовища, виробництвом продукції здоровішої, але дорожчої. Достатньо правдоподібним є і те, що появляться фінансові інвестиції, які зроблять можливим альтернативне використання землі, що збільшить доходи з її нового застосування.

На структурні зміни в сільському господарстві впливатиме і ситуація у всій економіці, інтегральною частиною якої і є сільське господарство. Динамічний і довготривалий розвиток всієї економіки урухомлює одночасно механізми реструктуризації і модернізації сільського господарства через зростання попиту на продовольство і сільськогосподарську сировину, відплив надлишку робочої сили із сільського господарства і значний прогрес в цьому секторі економіки.

Безперечно, що безпосередній вплив на вітчизняне сільське господарство матимуть і зміни, які відбуватимуться в аграрному секторі Європейського союзу, оскільки це потребуватиме адаптаційних процесів в законодавчому та організаційно-інституційному аспектах, пристосування до зростаючої конкуренції на глобальному ринку, та очікуваних змін Спільної аграрної політики ЄС.

Висновки. У вітчизняному сільському господарстві цілком очікувані тенденції в формуванні сучасної і майбутньої аграрної структури, які характерні для світового сільського господарства. Одна система охоплює великі господарства, контрактивне сільське господарство детерміноване великими споживачами. Вона характеризується застосуванням капіталомістких технологій, контролем і регулюванням виробництва та глобальним охопленням в сфері маркетингу і дистрибуції. Такі господарські структури прагнуть і прагнутимуть до розширення виробництва та формування груп суспільного впливу.

Друга система охоплює господарства з меншим обсягами виробництва, які реалізують стратегію диверсифікації підприємств і мінімізацію витрат з огляду на контроль витрат і обмеження негативного впливу на середовище. Така система буде розвиватися, пристосовуючись до локального ринку та локальних умов виробництва, способів виробництва, потреб споживачів і різноманітності виробників рослинницької та тваринницької продукції. Зростаюче розмежування цих є головним наслідком сучасної тенденції індустріалізації сільського господарства.

Література

1. Саблук П.Т. Концепція реформування управління аграрним сектором (видання третє, доповнене)/ П.Т.Саблук, В.П.Ситник, М.Ф.Кропивко та ін. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 64 с.

2. Форми господарювання на селі (аналіз розвитку). 4-е видання, доповнене / За ред. П.Т.Саблука. В.Я.Месель-Веселяка. – К.: 2008. – ННЦ ІАЕ. – 102 с.

3. Adamowicz M/ Wymiary i cele interwincjonizmu rolnego w krajach o roznym poziomie rozwoju//Wspolna Polityka Rolna Unii Europejskiej. Uwarunkowania, mechanizmy, efekty, pod red.M. Adamowicz.- Warszawa: SGGW, 2009.- С.13-17

4. Peplinski B. Agrobiznes. Podstawy ekonomiki . - Warszawa, WSIP. 2009, - с.384/

5. Система ведення сільського господарства.-<http://bse.scilib.com/article102622.html>

Summary

Лупчук V.V., Лупчук N.V.
Lviv National Agrarian University

FACTORS OF TRANSFORMATION PROCESSES ARE IN AGRICULTURE OF UKRAINE

In the article is examined possible transformation processes in agriculture of Ukraine and them basic changes predefined by the processes of globalization and internal factors.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2011 р.